

“ימים נוראים” בספרות ילדים

מאת : לאה חובב

(עיון במספר מוטיבים)

עניינו של מאמר זה איננו להקיף את כל ספרות-הילדים העוסקת ב"ימים הנוראים", ואף לא את כל סוגיה. הוא מצטמצם בעיקר לאותם סיפורים שהותאמו לקריאה וללימוד בבתי-הספר הדתיים, הן במקראות לבתי-הספר והן בעתונות הילדים, כגון "הצופה לילדים".

במכוון אין מוזכרת כאן "ספרות ילדים דתית", שכן מושג זה הוא בעייתי כשל-עצמו, והוא קשה בעיני כמו המושג "ספרות דתית" בכלל. אך לא כאן המקום לדון בכך. בדברי אעמוד על עקרונות ספרותיים כלליים, שעל פיהם יש להעריך את הספרות לילדים, עם שאנסה להדגיש את הערכים הדתיים המיוחדים העולים מספרות-ילדים זו. לשם כך אנתח מספר יצירות תוך בחינת החיובי והשלילי שבהן מן הבחינות הספרותיות והערכיות כאחד.

א

החגים תופסים בלוח השנה העברי מקום מרכזי. מטבע הדברים הם הצמיחו ספרות עניפה, שבה באו לכלל ביטוי חוויות החגים השונים, משמעותם הדתית-רעיונית, תיאורי הווי שלהם בתפוצות ישראל, והמחשה סיפורית לקיום הדינים השונים הקשורים בכל חג. כל חג ואורתו המיוחדת, מנהגים מרשימים והווי מיוחד — וביטוי להם בספרות, שכן, החוויה הדתית-רגשית מחפשת להם מוצא, אם בשיר ואם בסיפור.

לספרות רחבה במיוחד זכו "הימים הנוראים" הן בגלל משמעותם העמוקה כימי-הדין, ימי חשבון הנפש של הפרט והכלל, ימים של סליחה ותשובה, והן בגלל עוצמת החוויה הרגשית המתלווה לעומד בתפילה בפני בית דין של מעלה. בצד התפילות הרבות המיוחדות ל"ימים הנוראים" ומרוכזות ב"מחזור", קיים הצורך

הנפשי לתת ביטוי לרגשות של חולין, שאין להם ביטוי בתפילה. כך נולדו הרבה סיפורי זכרונות, מהם חוויות ילדות של המספרים וחוויות אחרות. לא כל היצירות המסוגלות כיום כספרות ילדים ל"ימים הנוראים", נכתבו מלכת-חילה למען הילדים. אף כאן אירע אותו דבר שאנו מכירים בספרות הילדים הקלאסית. סיפורים שנכתבו מעיקרם למבוגרים, "כבשו" אותם הילדים. רבים מהם נכללו בכריסטומאטיות מהן כלשונון ומהן בעיבודים. כנגד זה, יצירות רבות הן שנכתבו במיוחד לילדים, אם כדי ליצור אוירה מתאימה ל"ימים הנוראים", ואם לשם הבהרת מושגים מופשטים בדרך של סיפור מהנה ועלילה מושכת.

ב

מה הם המוטיבים המרכזיים האופייניים לספרות הילדים על "ימים נוראים"? המוטיב הראשון הוא "סליחות", והוא קודם ל"ימים הנוראים", לפי שימי הסליחות קודמים להם. האופייני למוטיב זה הוא חווית הילד הקטן ההולך ל"סליחות" בלילה עם "הגדולים"³. רצונו של הילד הקטן להיות גדול, שהוא מוטיב מרכזי בספרות הילדים בכלל, עולה אף כאן. כאשר חוויה זו טבועה בחותם האמת, היא מרשימה את הילד הקורא והוא מזדהה עם גיבור הסיפור. ההתרגשות שבהליכה בחשיכה, היכולת לקום בטרם שחר כשאר בני המשפחה המבוגרים, וראיית הנוף הלילי הבלתי מוכר לילד הקטן — פועלים על נפש הקורא ומגבירים בו את החוויה של אמירת "סליחות" לקראת "הימים הנוראים".

1. "בספר המועדים", ראש השנה ויום הכפורים, הוצ' דביר, רוכזו הרבה זכרונות, כגון: "ראש חודש אלול", שלום אש, עמ' 9—13; "אלול", ז' י' אנכי, עמ' 14—17; "ליל סליחות", מ' י' ברגוריון, עמ' 28—29, ועוד הרבה.

2. א. בסיפורו של ש' עגנון "החליל", "הליכות ישראל" לכתה ג', עמ' 215—217, הושמט, דרך משל, משפט המופיע במקור: "וליסלו ממנו לא היה יכול מחמת איסור מוקצה". השמטה זו אינה בדין. וכי רע הדבר אם ילמדו הילדים מושגים ודינים אגב קריאת הסיפור?

ב. דרך משל, הסיפור "אם לא למעלה מזה", כל כתבי פרץ, חסידות ספר ראשון, עמ' נא—נה,

ג. "רבי אמנון בעל נתנה תוקף", "הצופה לילדים" כרך ד', תש"י, עמ' 4—5.

ד. "מעשה ברבי אמנון", עיבד אפרים דיזהב, "הליכות ישראל" לכתה ד', עמ' 199—201.

ה. "סליחות", ש. בןציון, "מכלול" (ראשית מכלול), עמ' 5—6. והחוויה ל"סליחות", מאת ש. לוי, "פסיעות חדשות" לכתה ו', עמ' 254.

3. ראה הערה מס' 2 ה.

דוגמא לחווית אמת כזו יכול לשמש הסיפור "לסליחות" של ש. לוינ, בו מובאים רגשות הילד וחולשותיו :

אותו לילה ראשון לסליחות כמעט לא נתתי תנומה לעפעפי : חושש הייתי שמא תתקפני שינה, ולא אשמע דפיקותיו של השמש...

בסוף הסיפור משווה המספר-הילד את ימי הסליחות לליל תשעה באב, והתמיהה הילדותית מובעת בחותם של אמת פנימית :

... הפעם ראיתי בית-כנסת מלא כולו באישון לילה, ותפילות הסליחות והרחמים נאמרות בדבקות יתרה, ובתפילות אין זכר לא לנבוכדנצר ולא לטיטוס הרשע.

ברם, לפתחם של סיפורים "חינוכיים" אלה אורבת הסכנה של "דידאקטיות" מופרזת, הפוגמת בכל יצירה לילדים. אם כוונת המספר לחנך את הקורא הצעיר על פי דוגמא של "גיבור חיובי" הפועל בסיפור בשלימות ובלי פגם, לא ישיג את מטרתו. הילד הקורא אינו מסוגל להזדהות עם דמות נשגבה שאין בה כל חסרון. לכל אדם חולשות ופגמים, וכן לילד, ורק דמות "עגולה" המתגברת על חולשותיה, תוכל לשמש לילד מקור להזדהות ולחיקוי.

הסיפור "אברהם קם לסליחות" ליעקב רימון⁴ הוא דוגמא לסיפור הבא לחנך על פי "גיבור חיובי" מושלם, שהמטרה הדידאקטית של המחבר הרסה בו את האמת הפנימית וציירה גיבור מזויף ומתקתק. דוגמא לאי-אמת כזו ניתן למצוא בדברים הבאים :

כשמגיעה שעת מנחה עוזב אברהם את המשחק הלוהט בכדור-רגל ונכנס במהירות-הבזק לבית-הכנסת, רוחץ ידיו מן הכיור, מוציא סידור מן הארון ומתפלל עם הציבור. על פי רוב מתנועע אברהם בשעת-התפילה... (שם, עמ' 195)

אין כאן כל זכר למאבק פנימי בלב הילד, הנקרע בין הרצון להמשיך ולשחק עם חבריו, ובין החובה ללכת להתפלל. ילד זה מתנשא מעל המאבקים האופייניים לכל ילד ואפילו מבוגר. בהמשך הסיפור מתאר המחבר את טיפולו המסור של אברהם בסגי-נהור זקן, מוליכו לבית-הכנסת ולביתו, "קורא לפניו פרק בתנ"ך או בשולחן-ערוד", "והיה עושה את מעשהו הטוב בשקט ובצנעה מבלי שידעו אחרים על כך" (שם, עמ' 195). נראה לי שיש כאן הגזמה, אך ביותר צורמים התיאורים החיצוניים של הגיבור : "תמיד הוא מחייך, ועיניו נוצצות ומבריקות". או : "אברהם הילד החמוד והחביב על הכל". ספק רב בעיני אם ימצא סיפור זה מסילות ללב הילדים הקוראים.

4. "לסליחות", ש. לוינ, "הליכות ישראל" לכתה ו', עמ' 254. ראה גם "ספר המועדים" עמ' 29—30.

5. "אברהם קם לסליחות", יעקב רימון, "הליכות ישראל" לכתה ד, עמ' 194—197.

דמות נוספת, האופיינית למוטיב ה"סליחות" הוא הצדיק הנסתר, שמעשיו הם עיקר, והוא מקיים בפועל את העזרה שבין אדם לחבירו, ואגב כך הוא מתפלל ואומר "סליחות", ולא דווקא בבית-הכנסת. סיפורו של י. ל. פרץ "אם לא למעלה מזה"⁶, הוא דוגמא לכך.

ג

מוטיב מרכזי שני, החוזר בכמה יצירות לילדים, הוא הבהרתם של המושגים "שנה" ו"ראש השנה" לילד הרך. מושגים אלו הם מופשטים, ולכן הם למעלה מהשגתו של ילד קטן. עם זאת, השתדלו המחברים להמחיש ולהבהיר לילדים את מלוא המשמעות העמוקה של ראש השנה בדרך שהילד יוכל לקלוט דברים עמוקים, הנשגבים מבינתו.

כאן יש ברצוני להתעכב על שני סיפורים: האחד, "גברת תו—שין—יוד—דלת" לרבקה אליצור, שנתפרסם לראשונה בעתון "הצופה לילדים"⁷, והאחר הוא הסיפור "יום הולדת האדמה", ללוי קיפניס⁸. ההבדל בין שני הסיפורים הללו הוא לא רק בהגדרת מושג שונה, אלא בכל הגישה למהות ראש השנה ודרך המחשתו לילד הרך. סיפורה של רבקה אליצור מבהיר את המושג "שנה חדשה", ואילו לוי קיפניס שם את הדגש על "ראש השנה", אך דבריו מופנים אל הילד הלא-דתי, שהווי ראש השנה אצלו הוא הווי של חולין, אף על פי שגם בסיפורו נזכרים כמה מצוות ומנהגים דתיים, כגון: תקיעת שופר, טבילת חלה בדבש, בצד משלוח פרחים וכרטיסי "שנה טובה" לברכה (שם, עמ' 6).

גיבורי הסיפור "גברת תו—שין—יוד—דלת" הם שני אחים, יוסי בן החמש, המתקשה להבין את המושג "שנה חדשה" ואת שמה המשונה, ואחיו הגדול שמעון, המתקרב לגיל בר-מצוה, היודע כל-כך הרבה, והוא המשיב לאחיו על שאלותיו. הדמויות הן עגולות, אמיתיות. מתוארים יחסי-אחים טיפוסים הלקוחים מן המציאות ומשכנעים את הקורא הצעיר והמבוגר כאחד באמיתותם. המושג המופשט "שנה" הופך בתיאור שבפי האח הגדול למוחשי מאד:

שיירה ארוכה של קרונות גדולים רתומים לסוסים לבנים מתקרבת ובאה... מושכות הסוסים הזוהרים בראש השיירה נתונות בידי דמות משונה, אשה גבוהה... מחזיקה

6. ראה הערה מס' 2 ב.

7. "גברת תו—שין—חית", רבקה הרשקוביץ, "הצופה לילדים" כרך א' חוברת 30, כ"ו אלול תש"ז (11.9.1947), עמ' 352—353. נדפס שנית בשם "גברת תו—שין—יוד—דלת", בספר "מועדים לילדים" לרבקה אליצור (הרשקוביץ), הוצאת "מורשת" ת"א, עמ' 9—16.

8. "יום הולדת האדמה", לוי קיפניס, "חגי" (חג שמח) הוצ' טברסקי, עמ' 6—10.

9. המספר סיפור זה לילדים יכול להפכו בנקל ל"אקטואלי", מבלי לפגום בו כלל, על ידי שינוי קל של השם, כגון: "גברת תו—שין—למד—זין", כדרך שנהגה המחברת כשכינסה אותו בספרה בהדפסתו השנייה.

במושכות... פניה מכוסים צעיף סמיך ואי־אפשר היה לראות אם יפה היא או כעורה,
טובה או רעה... (שם, עמ' 12—13)

התיאור של שנים־עשר הקרונות (המסמלים את חדשי השנה) הוא ריאליסטי וסימבולי כאחד, כשם שפני השנה המכוסים צעיף ובלתי ניתנים לחדירה לנסתר — הם רבי משמעות. בקרונות מתוארים הדברים הידועים, כגון הגי־ישראל שבכל חודש, אך עם זאת מציין המספר:

הרבה יותר ממה שיכולתי לראות נעלם ממני. בכל קרון היו ארזים גדולים, מכוסים
באותו צעיף סמיך שבו כסתה את פניה גם האשה המזורה... (שם, עמ' 15)

המושג "שנה חדשה", על הידוע בה והבלתי ידוע מראש, מומחש בסיפור זה בדרך מרתקת ומעמיקה, שגם קטנים ימצאו בה תשובה לשאלתם, אם כי בדרך ציורית ומושאלת. וככל שיגדל הילד, יוכל להבין את הסמליות הכלולה בציורים המוחשיים שלפניו וייהנה כפלים.

ולפי שהתיאורים שבסיפור אינם ריאליסטיים לחלוטין, אך גם בגדר בדייה אינם, שמה המחברת בפי הילד הקטן את השאלה האופיינית לילדים בכלל: "באמת — באמת ראת בעיניך את כל הדברים שסיפרת?" והתשובה האמיתית אינה מאחרת לבוא: "אינני יודע... אולי לא באמת־באמת, אולי רק בחלום..." דברים אלו, הניתנים דרך דיאלוג קצר של ילדים, קטן וגדול, משקפים את תביעתו של הילד לדעת אם המסופר הוא "אמת", ותשובת הסופר שאיננו "משקר" לילד, אך יודע שגם החלום יתקבל אצל הילד כאמת...

סיפורו של לוי קיפניס, "יום הולדת האדמה", הוא חד־ממדי: חסרה בו המשמעות העמוקה שמאחורי הדברים, שתגרום הנאה גם לקורא המבוגר. הילדות המ־שוחחות על ראש השנה אינן מתלבטות, כיוסי שבסיפור הקודם השואל בתמימות: "הראית פעם שנה?" בסיפור זה מעלה המבוגר, אמה של תמי, את הבעיה: "מה זה ראש־השנה?" וכשאחת הילדות משיבה: "...כמו יום הולדת", מבהירה האם: "בראש השנה נברא העולם... בראש השנה נבראה הארץ וכל אשר עליה" (שם, עמ' 7). וכאשר משיבה האם על השאלה "בת כמה היא?" (האדמה), גולשת השיחה בפי הילדים לפסים נמוכים, צחוק והומור, כביכול, לפי תפישת הילד הקטן את המושג יום־הולדת, ובבת אחת מתרחקים אנו מכל השגב של "בריאת העולם" וראש השנה כערכים עמוקים בעלי משמעות עליונה:

— או — או — או, זקנה שכזאת — קראה שפרה, ותמי הוסיפה:
— איך אפשר לחוג את יום הולדת האדמה? נגיש לה בובה למתנה?
— ניתן לה סוכריות...
— שוקלדות...
— עוגות...

וכל החברות צחקו בקול. (שם, עמ' 8)

תגובה זו היא חילונית לחלוטין, ואינני מאמינה שילדים דתיים, ואפילו קטנים, היו מגיבים כך. המבוגר, האם, אינו מנסה כלל לתקן את הרושם שנוצר. מחבר הסיפור ממשיך בקו מחשבתן של הילדות (שעיצב...), ואמנם נערכת חגיגת "יום הולדת" לראש השנה בדרך "מקורית" ביותר: תמי מסדרת בגנה ערוגה של פרחים ועליה כתובת:

יום הולדת האדמה

שנה טובה.

את חברותיה היא מזמינה כדרך שמזמינים לחגיגת יום הולדת:

חברה יקרה,

אני מזמינה אותך ליום הולדת האדמה.

החגיגה תהיה ביום א' של ראש-השנה, בשעה 4 אחר-הצהריים, בגן מאחורי ביתנו.

תמי • (עמ' 9)

אף כאן מצטרפת האם בהגישה את הכיבוד, ומדברת אל הילדות כלשונן:

האדמה שלחה אותי אליכן! — אמרה — היא מודה לכן על חגיגת יום הולדתה ...

והחגיגה מסתיימת "בשיר האדמה"...

דומה, שאין צורך להרחיב את הדיבור על סילוף משמעותו של המושג "ראש השנה" כפי שהוא מומחש בסיפור זה, הן בשיחת הילדות והן בהווי המתואר. ההאנשה הופכת כאן למגרעת. יש כאן התנכרות לכל המושג "ימי-הדין" על כל המשתמע מכך.

אביא לדוגמא סיפור נוסף, שבו נוכל למצא הסבר "מסורתי" למושג ראש השנה. ב"שופר הגאולה" לג. רוזנטל¹⁰, אומר הילד יוסי לישיש שהוא פוגש (בחלום): "הולך אני לקראת השנה החדשה, למצוא את ראש השנה". בביטוי זה ניכרת התפיסה התמימה של ילד. תשובת הזקן מעמידה את הילד על המשמעות העמוקה של ראש השנה, המכונה בתורה יום "זכרון תרועה" (ויקרא, כ"ג, כד):

אין ראש השנה של היהודים חג התחלת השנה בלבד — כדרך כל העמים ... בימים

אלה זוכרים כל בני-ישראל בכל תפוצותיהם את כל מעשיהם — הטובים עם הרעים —

אשר עשו במשך השנה שחלפה, אם לשבח זכו או לעונש ידונו ... (שם, עמ' 4)

לא הגיל של הילד הקורא הוא הקובע את הצד הרעיוני-מהותי של הסיפור, אלא הסופר-המחבר. גילו של הילד יכתוב רק את הדרך בה יובהר לו הרעיון. לכן, סיפורי הילדים שאותם נבחר להביא לפני ילדים המתחנכים על מסורת אבות, צריכים

10. "שופר הגאולה", ג. רוזנטל, "הצופה לילדים" כרך ג, תש"ט, עמ' 3—7.

להיות מותאמים להם הן מבחינה רעיונית והן כסיפורים אמנותיים בעלי אמת פנימית.

ד

מוטיב שלישי בסיפורי "ימים נוראים" הוא **השופר**. הואיל "ולשמוע קול שופר" היא המצווה המרכזית בראש השנה, נכתבו על כך סיפורים רבים. אף כאן תופס מקום מרכזי הילד הקטן, הזוכה לתקוע בשופר, דבר הנחשב לאמנות קשה אף לגדולים. בסיפור "כיצד ניצח איתן את השטן" לבנימין צביאלי¹¹, ובסיפור "שופר הגאולה" לג. רוזנטל¹², מנצחים הילדים גיבורי הסיפורים את המבוגרים, "ומצילים" את הקהל בבית-הכנסת בראש השנה על ידי תקיעה רהוטה בשופר. יש בכך סיפוק נפשי-פסיכולוגי לילד הקורא המזדהה עם הילד-הגיבור המוכשר מן המבוגר. כעין פרק ב' נותן בנימין צביאלי בסיפור "שוב ניצח איתן את השטן"¹³, אך כאן התקיעה היא אצל ילד חולה, שהיא מצווה לעצמה.

נושאים נוספים הקשורים לתקיעת שופר ומוצאים ביטויים בסיפורים הם: שופר מיוחד, בסיפור "השופר הקדוש"¹⁴, סיטואציה מיוחדת, כגון השואה, בסיפור "בזכות שופרו של ישראל" לאבי נחום¹⁵, ומיהו הראוי לתקוע בשופר (פרט לילדים...), במעשייה העממית "אשרי העם יודעי תרועה"¹⁶. אף החוויה המרגשת של הילד השומע את קול השופר מצאה את ביטוייה בסיפורים¹⁷.

ה

מוטיב מרכזי המביע את משמעות "הימים הנוראים" הוא **החזרה בתשובה**, המעשה הטוב המעיד על השיבה האמיתית. כאן יש לחזור ולהדגיש, כי דמויות

11. "כיצד ניצח איתן את השטן", בנימין צביאלי, "הצופה לילדים" כרך א', אלול תש"ז, חוברת 30, עמ' 359—361.

12. ראה הערה 15.

13. "שוב ניצח איתן את השטן", בנימין צביאלי, הצופה לילדים כרך ג, תש"ט, עמ' 7—8.

14. "השופר הקדוש" (מסיפורי תימן), לפי יוסף שער, "מכלול" א, עמ' 261—262.

15. "בזכות שופרו של ישראל", אבי נחום, "הצופה לילדים" כרך א, תש"ז, עמ' 356—357. כדאי לציין סיפור נוסף שעניינו השואה וגבורת העמידה במבחן; "יום כפור מאוחר במחנה המוות", מ. פרגר, "פסיעות חדשות" לכתה ו' עמ' 260—261.

16. "אשרי העם יודעי תרועה", עיבד ז. גנון, "הצופה לילדים", כרך ג, תש"ט, עמ' 10—11. בסיפור זה מודגש הייחוד הלאומי של היהודי ופסילתו של המומר המאבד את יכולת התקיעה בשופר.

17. "בראש השנה", ש. בר-ציון, "הליכות-ישראל" לכתה ג', עמ' 205—206.

שעמהן יוכלו הקוראים להזדהות הם רק גיבורים שיש בהם חולשות, שעוברים עבירות קלות ואינם שלמים וטובים. גיבורים אלה המכירים בקלקלתם, מתגברים על יצרם ושבים בתשובה, הם הגיבורים הרצויים.

יוסי הקטן, ב"סיפור לראש השנה על יוסי והגברת הזקנה" לרבקה אליצור¹⁸, הוא ילד ככל הילדים, האוהב להרגיז את הגב' לוי, לצלצל בדלת ולברוח (שם, עמ' 24). זהו כעין משחק מחבואים האהוב על הילד הקטן, מבלי להתחשב בהטרדה שהוא מטריד את המבוגר. אך יוסי זה מתנהג אחרת, "חוזר בתשובה", כשהוא נתקל בגב' לוי הזקנה החולה. יש בסיפור זה אמת פסיכולוגית וכן הווי מסורתי בתיאור ראש השנה.

סיפורו של אפרים די־זהב "תשובה מעבירה את רוע הגזירה"¹⁹, אף הוא עוסק בחטא ובחזרה בתשובה. אלא שכאן חוטא הילד כלפי חבירו בן־גילו. יחסי ילדים, בהם רגשות קנאה, תחרות, חרטה ולבסוף ידידות, באים על ביטויים בדרך חווייתית מרתקת. אין הסיפור בא ללמד ולחנך, אלא דברי אמת הם, שהמעשים המתוארים בו מדברים בעד עצמם ומשפיעים על הקורא השפעה בלתי אמצעית.

סיפור נוסף שעניינו חזרה בתשובה הוא "הראי החכם" לג. רוזנטל²⁰, אלא שגיבורו הוא אדם מבוגר, והראי הוא המורה לו את מראה פניו וחטאיו, רעיון סמלי ומופשט (מזכיר את "תמונתו של דוריאן גריי" לאוסקר ויילד), ומסופקתני אם ידבר אל לב הילד.

1

אתעכב על מוטיב נוסף הקשור במיוחד ליום הכיפורים, והוא **הצום**. כל ילד קטן רוצה לצום ולהידמות למבוגרים, כשם שהוא רוצה להשכים ולקום ל"סליחות" כמוהם (כנ"ל). הקושי לצום אינו נחלת הילדים הקטנים בלבד, אך דווקא משום שהוא קשה, ולמרות שעדיין אינם חייבים במצווה זו, הם מנסים להתמודד עמה ולצום.

אמנה שלושה סיפורים שעניינם מוטיב הילד הצם: "היושב בתענית" לש. בן־ציון²¹, בו האב מושיט פרוסת חלה לבנו הקטן שלא עמד בנסיון. ה"סיפור על

---

18. "סיפור לראש השנה על יוסי והגברת הזקנה", רבקה אליצור "שלוש לך אורחת", הוצ' מורשת, עמ' 24—27.

19. "תשובה מעבירה את רוע הגזירה" (מסיפורי ירושלים), אפרים די־זהב, "הצופה לילדים" כרך ה, תשי"א, עמ' 16—17.

20. "הראי החכם", ג. רוזנטל, "הצופה לילדים" כרך ד, תשי"י, עמ' 21—24.

21. "היושב בתענית", ש. בן־ציון, "הליכות ישראל" לכתה ג, עמ' 213—214.

ילד קטן ביום כיפור" לרבקה אליצור²², מתאר לא רק את נסיונו של דוד הקטן לצום, אלא יש בו העמקה במשמעות יום הכפורים בכלל, ומצוות כיבוד אב ואם בפרט:

אמר האיש הזקן: ילד קטן אינו חייב לצום.
אבל אפילו ילד קטן חייב לשמוע בקול אביו. (שם, עמ' 35).

ההפתעה של הילד הקורא, כהפתעתו של הגיבור, הנוכח לפתע לדעת, שעל אף כל מאמציו לקיים מצווה — דווקא חטא, משפיעה על הקורא ומחדדת את משמעות קיום המצוות בכלל. בהעמידה כך את הדברים, נאמנה המחברת למהותן של המצוות עם היותה נאמנה לנפש הילד הקטן על שאיפותיו ולבטיו.
גם סיפורו של לוי קיפניס "זכאי"²³, מצייר לפנינו את הילד הצם. אך שלא כבסיפורים הקודמים, מצליח חנינא בן העשר, לגמור את הצום. המחבר אינו מתעלם מקשייו, מרעבונו ומן הנסיונות שהוא עומד בהם. לבסוף שמחים אנו עם הגיבור הקטן שגבר על הקושי ויכול לו. בכך נותן לוי קיפניס דמות עגולה, מציאור תית ואמיתית, שהקורא הצעיר יכול להזדהות עמה. בסיפור זה יש הרבה מן ההווי של יום הכיפורים המסורתי על תפילותיו ואמונותיו, אף שחלום ומציאות משמשים בו בערבוביה.

העליתי בדברי מקצת מן המוטיבים המרכזיים העוברים בסיפורי הילדים על "הימים הנוראים". לא נגעתי בשירים, כי זה עניין לעצמו. פעמים מצוטטות במקרה אות הסליחות מן המחזור — אך אין לקרוא לכך "ספרות-ילדים", ופעמים נכתבים שירים מיוחדים לילדים, אך גם בהם פשה לעתים נגע הדידאקטיות המופרזת, ולא אפרט.

לסיכום: כל יצירה שיש בה ביטוי של חוויית אמת, כל ציור של דמויות אמת הפועלות בעלילה אמנותית המעלה ערכים המתאימים למסורת ישראל ולמהותם הפנימית-דתית של "הימים הנוראים", ראוי להביאה לילדים בבתי הספר הדתיים לקראת ה"ימים הנוראים", ימי הדין, בצד לימוד התפילה והפיוטים שבמחזור.

22. "סיפור על ילד קטן ביום כיפור", רבקה אליצור, "שלום לך אורחתי", עמ' 32—35.

23. "זכאי", לוי קיפניס, "חגי" (חג שמח), עמ' 16—20.